

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

UDK: 378 (497.7)

ISSN: 1409-9187

ФАКУЛТЕТ ЗА
ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK

2022 - 2023

ГОДИНА 11 - 12

VOLUME XI - XII

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK**

2022

ГОДИНА 11

VOLUME XI

**GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
YEARBOOK
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

За издавачот / For publisher

проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева / Prof. Emilija Petrova Gorgjeva, PhD

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боевпроф.
д-р Лилјана Колева-Гудевапроф.
д-р Мишко Џидров
проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Misko Dzidrov, PhD
Prof. Dejan Mirakovski, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgjeva, PhD

Редакциски одбор

проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Снежана Мирасчиева
проф. д-р Снежана Јованова Митковска
проф. д-р Емилија Петрова Ѓорѓева
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Никола Смилков
проф. д-р Виолета Николовска
проф. д-р Трајче Стојанов
проф. д-р Деспина Сивевска
проф. д-р - Ирена Китанова
проф. д-р Билјана Митевска Попевска
проф. д-р Даниела Коцева

Editorial staff

Prof. Snezana Stavreva Veselinovska, PhD
Prof. Sonja Petrovska, PhD
Prof. Snezana Mirascieva, PhD
Prof. Snezana Jovanova Mitkovska, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgjeva, PhD
Prof. Blaze Kitanov, PhD
Prof. Nikola Smilkov, PhD
Prof. Violeta Nikolova, PhD
Prof. Trajce Stojanov, PhD
Prof. Despina Sivevska, PhD
Prof. Irena Kitanova, PhD
Prof. Biljana Mitevaska Popevska, PhD
Prof. Daniela Koceva, PhD

Главен и одговорен уредник

проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска

Managing editor

Prof. Snezana Stavreva Veselinovska, PhD

Техничко уредување

доц. д-р - Верица Јосимовска

Technical Editor

Docent Verica Josimovska, Ph.D.

ISSN 1409-9187

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office
Goce Delcev University – Stip
Faculty of philology
Krste Misirkov 10-A
PO box 201, 2000 Stip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENTS

Емилија Петрова Ѓорѓева АСОЦИЈАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ КАЈ МЛАДИТЕ	2
Снежана Мирасчиева ОЦЕНУВАЊЕТО ВО ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС	8
Верица Јосимовска ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ - РЕАЛИСТИЧЕН ВИЗИОНЕР НА МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО- ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ	13
Стојко Стојков ЕДЕН ДОКУМЕНТ ЗА ИДЕНТИТЕТОТ КАЈ МЛАДИТЕ ЛУЃЕ ВО СЕЛОТО БРЕЖАНИ, ПИРИНСКА МАКЕДОНИЈА ВО УЧЕБНАТА 1954 – 1955.	17
Оливер Цацков ВЕСНИЦИТЕ КАКО СРЕДСТВО ЗА АСИМИЛИРАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА ЗА ВРЕМЕ НА КРАЛСТВОТО СХС	25

АСОЦИЈАЛНО ОДНЕСУВАЊЕ КАЈ МЛАДИТЕ

Емилија Петрова Ѓорѓева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
milija.petrova@ugd.edu.mk

Апстракт. Истражувачите и теоретичарите кои се занимаваат со проблемот на асоцијално однесување во училишната средина, сметаат дека ваквото однесување меѓу учениците е одраз на целокупната ситуација во едно општество. На појавата на асоцијално нарушување во однесувањето влијаат сите промени кои се случуваат во политичките, социјалните, научните и образовни структури во општеството.

Клучни зборови: асоцијално однесување, училишната средина, асоцијално нарушување, образовни структури.

ANTISOCIAL BEHAVIOR AMONG YOUNG

Emilija Petrova Gjorgjeva

Faculty of Educational Sciences, Goce Delchev University, Shtip, Macedonia
emilija.petrova@ugd.edu.mk

Abstract. Researchers and theorists dealing with the problem of antisocial behavior in the school environment, consider such behavior among students is a reflection of the overall situation in society. The occurrence of antisocial conduct disorder affecting all the changes taking place in the political, social, scientific and educational structures in society.

Kew words: antisocial behavior, school environment, antisocial disorder, educational structures.

Осиромашувањето на општеството, невработеноста, оневозможувањето да се задоволат основните потреби, тензијните меѓуетнички односи, миграциите и друго се причини кои младите ги доведуваат до безнадежност и депресија. Со тоа се создава поволен амбиент да се прошират и зацврстат сите облици на нарушено однесување на учениците, младината и возрасните. Тоа е и една од причините зошто дел од младите стануваат или насилници и се однесуваат агресивно, или потполно се повлекуваат од општествените случувања и не се заинтересирани за ништо..

Живееме во време кога родителите се ангажираат и размислуваат единствено за обезбедување на средства за егзистенција за нив и нивните деца, кога просветните работници не обрнуваат многу внимание на воспитувањето на учениците (во поново време наставниците се повеќе се посветуваат на бирократската компонента на својата професија, отколку на непосредниот контакт со учениците и воспитување преку разговор) бидејќи и самите се оптоварени со истите проблеми. Децата се препуштени сами на себе, на својата свест и совест, препуштени сами да го организираат својот живот, учењето и слободното време.

Недоволно созрени да ја разберат борбата на нивните родители за егзистенција, сонуваат за живот кој го запознаваат од филмовите, а тоа е животот во раскош, живот без финансиски проблеми, многу пари и задоволство стекнати на нечесен начин и сл. Овие работи ја деформираат сликата за вистински вредности кон кои треба да се стреми младата личност. Затоа се почесто прибегнуваат кон општествено неприфатливи норми на однесување. Поради фактот што родителите не се во состојба секогаш (и на сите) да им го овозможат сето она што го посакуваат децата и младите тие го губат угледот во очите на своите деца кои не сакаат да се идентификуваат со нив, да бидат како нив, не ги почитуваат, ги обвинуваат за условите во кои живеат. Модели за нивна идентификација се лицата криминалци кои лесно заработуваат,

најчесто на незаконски начин, лицата кои не ги почитуваат општествените норми тие стануваат лесна жртва на многу пороци чиј животен стил се филмските остварувања.

Семејството не е прост збир на одделни негови членови, туку сложен систем на индивидуи кои живеат, комуницираат и функционираат во една заедница на еден помал простор. Семејството постојано се развива, а со тоа и се менува, како по бројот на членовите, така и по начинот на функционирање. Во семејството секој член има своја улога која определува права, но и должности во семејното функционирање. Семејството како основна институција претставува значаен фактор во воспитувањето и формирањето на детската личност.

Најголемиот дел од времето детето го поминува во семејството. Затоа однесувањето на родителите и останатите членови во семејството влијаат на интелектуалниот, личниот и социјалниот развој на детето.

Во училиштето детето ја продолжува веќе започнатата социјализација, учи, стекнува нови навики и одговорности, учи за правилата на новата средина. Преку детето и во семејството се пренесуваат програмите, барањата и ставовите на училиштето. Детето е ставено во ситуација да ги воочува сличностите и разликите од двата система во кои го минува најголемиот дел од своето време, во кои расте, се развива и се формира како личност.

Во современото општество, семејството е соочено со проблемот на интензивно намалување на неговата основна воспитна функција, пред се поради појавата на дисфункционалност на семејството изразена преку:

- пореметени семејните односи;
- презафатеност на родителите со бизнис или престој во странство;
- постоење на конфликт, агресија, разводи и сл.;
- наркоманија;
- секаков вид на насилство;
- запоставување или занемарување на децата (глад, нехигиена и сл.);
- неповолни материјални услови во семејството.

Неможноста да се задоволат секојдневните и зголемени потреби придонесуваат лесно и брзо, децата и младите да манифестираат различни развојни проблеми како на пример: училишна фобија (страв од училиште, немање желба да одат на училиште), проблеми во однесувањето (нетрпеливост, нетолеранција, нервоза, агресија), проблеми со училишниот успех (немотивираност, отсуство на внимание и концентрација), ноќни стравови, ноќни мокрења, емоционални проблеми, тикови и слично.

Меѓутоа, семејството како природна средина за развој на децата треба да им овозможи заштита, помош и атмосфера на среќа, љубов и благосостојба.

Семејството како основна клетка поврзана со општеството го губи својот авторитет и влијание. Грешката кај родителите е во пренагласувањето на значењето на материјалните вредности, па често се случува воспитувањето на децата да го остваруваат претежно со материјална стимулација, наместо со сопствен пример на љубов, доверба и одговорност. Посветувајќи се целосно на обезбедување материјални вредности, на родителите многу малку време им останува за децата, па така тие недоволно контролирани во домот и училиштето многу рано почнуваат со непримерно однесување.

Исто така, соработката меѓу училиштето и семејството затајува. Транзиционите движења негативно се одразија и на економската и на социјалната моќ и цврстина на семејството.

Со семејството како столб во воспитувањето на децата треба да се работи. Важна улога при тоа треба да има училиштето. Меѓутоа, училиштето со години, на семејството не му го посветува соодветното внимание. Институциите на системот се уште на соработката на семејството и училиштето не сметаат како на фактор кој може во многу нешто да помогне во заштитата на децата и младите.

Мал позитивен исчекор во врска со унапредување на соработката на училиштето и родителите се случува преку воведувањето на Е-дневникот и неделното известување на родителите за

успехот и изостаноците на нивното дете. Меѓутоа, преку разговор со стручните служби констатирано е дека ова само им претставува олеснување на двете страни (училиште и родители) во нивната комуникација, но ефектот не се менува. Ваквиот начин на комуникација само создава простор за ограднување од неуспехот кој им се случува и на двете страни во врска со негативните промени во успехот и поведението на ученикот. Во отсуство на непосреден контакт и чести разговори, барање начин за решавање на проблемот и вклучување на повеќе компетентни фактори успехот ќе изостане.

Во голем број случаи родителите сметаат дека информацијата што ја добиваат преку смс-порака за своето дете е доволна информација и нема потреба од дополнителни индивидуални средби со професорите.

Истражувачот Џералд Патерсон направил лонгитудинално (триесетгодишно) истражување.

Податоците од ова истражување говорат дека родителското воспитување во семејството и условите на одгледување на децата делуваат на создавањето на дете со нарушено однесување имајќи во вид четири различни фактори:

Првиот фактор се однесува на димензијата родителство, на *родителската топлина*. Родителите кои не им даруваат топлина на своите деца, кои не се емоционално чувствителни на потребите на децата, родителите кои на децата им пружаат малку емоционална поддршка, внимание и имаат мал интерес за нив, можат да придонесат нивните деца да станат непослушни, агресивни, повлечени, незаинтересирани и да покажуваат проблеми во однесувањето.

Особено важен е базичниот емоционален однос на родителите. Базично негативниот емоционален пристап, чија карактеристика е недостаток на топлина и внимание недвосмислено ја зголемува опасноста од подоцнежна детска насилност и непријателство кон другите луѓе и општеството воопшто.

Втората димензија на родителскиот стил е *родителскиот надзор како* степен во кој детето е надгледувано и насочувано. Родителите кои кај своите деца не воспоставуваат јасни граници на однесување, не ги учат што е дозволено, а што не, во нивното однесување кон врсниците, браќата и возрасните, односно родители на деца кои се рамнодушни кон искажувањето на агресивност од страна на нивните деца, ќе ја зголемат детската агресивност, а со тоа ќе ја зголемат опасноста од подоцнежна насилно однесување. Всушност, поради изостанување на казни за детето, поради агресивно однесување, истото ќе ги зацврсти во својот репертоар агресивните реакции и тоа преку неусвојување на механизмот на агресивна инхибиција. Од друга страна пак, претераното ограничување на детето во манифестација на нивните чувства кон околината и казнувањето можат да придонесат детето да се повлече во „својот свет“ и да не дава соодветни реакции на понатамошни казни, укажувања и сл. На тој начин детето создава свој одбрамбен механизам како предвреме и трајно би се заштитило од наметнатото чувство за одговорност, вина и сл.

Третиот фактор на воспитување кој го зголемува ризикот од појава на нарушено однесување е *емоционалното и физичкото* злоставување од страна на родителите или старателите. Присуството на насилство во семејството е фактор на ризик за манифестирање на нарушување во однесувањето. Исто така и овој фактор кој често го има во семејствата (но малку се зборува отворено за тоа) доведува до појава на две дијаметрално спротивни нарушувања кај детското однесување. Од една страна може да се развие претерана агресивност кон другите како одговор на потиснатиот бес што се насобира кон некој од членовите во семејството (агресорот), или како модел на идентификација со агресорот во семејството и поддржување на неговото однесување, па се до целосно повлекување и отсуство на емоционална експресија што е резултат на неможност за справување со проблемот и прифаќање на актуелната состојбата.

Во секој случај на ненормалната семејна атмосфера доаѓа до рушење на самодовербата на детето и создавање на потенцијален ризик за појава на некој од облиците (пасивен или активен) на нарушено однесување.

Значи семејната ситуација во најголем дел е моделатор на карактеристиките на

младата личност (се разбира постојат исклучоци).

Четвртиот фактор на воспитание кој го зголемува ризикот детето да манифестира одреден облик на нарушено однесување е *темпераментот* на детето. Според некои истражувања децата кои се воспитуваат со одредени потешкотии, од најразлични причини, имаат повеќе проблеми во однесувањето. Бројните стресови (развод на родители, алкохолизам на родителите, хронични болести на членовите на семејството) на кои детето може да биде изложено во текот на одреден период од животот може да резултираат извесни абнормални манифестации во однесувањето.

Децата кои се воспитуваат со тешкотии и во интеракција со недоволно чувствителни, трпеливи, истрајни, недоследни и недоволно стабилни родители, може да развијат несигурност во својот однос кон другите, да ја загубат самовербата и да потпаднаат во некое ризично однесување.

Родителите треба да му помогнат на своето дете да создаде однос кон сопствените обврски, да ги препознае сопствените можности и да изгради самопочит и самоверба. Затоа од големо значење е родителите да се научат како да родителствуваат:

- да бидат пример на позитивно однесување,

- да внимаваат на првите предупредувачки знаци кои ги манифестираат нивните деца кога нешто им се случува,

- да се научат на своите деца да им пружаат помош, а не казна.

Потребно е да им се покаже како и кога можат да се вклучат во работата на училиштето. Родителите можат да им помогнат на своите деца само ако се информирани, едуцирани и збогатени со идеи за помош на нивните деца.

Карактеристиките на личноста како што се: пол и возраст, тешкотии во емоционалното и социјалното созревање, преживеаните стресови, недостатокот на самопочит, идентификација со негативен (искривен модел), депресијата, намалената комуникативност, недовербата кон непознати, желбата за доминација, пасивноста, ограничените интереси, несигурноста, некритичноста, неверливоста, начинот на соочување со стресот, отсуството на вина и срам, непочитувањето авторитети и сл., можат да бидат причини за појава на нарушување во однесувањето.

Во контекст на ова мора да се напомене дека наставниците, родителите и стручните соработници мора да ја поттикнуваат емоционалната интелигенција кај ученикот (сигурноста, љубопитноста, целисходноста, самоконтролата, поврзаноста, способноста за комуникација, спремноста за соработка) со што ќе се постигнат позитивни ефекти во развојот на емотивно здрава, отворена, слободна, креативна и комуникативна личност на ученикот. Само така ученикот успешно ќе комуницира со сите субјекти во училиштето и надвор од него.

Срединскиот фактор ги опфаќа влијанијата на средината врз ученикот, лошото друштво, улицата како и неорганизираното користење на слободното време. Во услови на невоспоставени јасни граници на однесување, насочување и укажување на вистинските вредности на човекот, неорганизирано слободно време, постојат реални предуслови кај учениците да се пројават нарушени однесувања. Од училиштето како воспитно – образовна институција се очекува во најголема мерка да ги оспособи за морално и општествено одговорно однесување во училиштето и надвор од него, како спрема наставниците и родителите така и во меѓусебните односи. Мора да се спомене недоволната ангажираност на воспитно образовниот кадар кој доволно не настојува да го канализира и организира времето на учениците во училиштата и другите воспитно-образовни институции. Занемарена е воспитната компонента која е важен фактор и која секако има свој придонес во зголемувањето на асоцијалното однесување на младите.

Поголем број на негативности кои се поврзани со однесувањето на младите не се предизвикани од новото време во кое тие ја живеат својата младост, туку се стандардни или стабилни законитости поврзани со растежот и созревањето на секоја генерација. Како младите ќе растат, ќе се развијат и оформат зависи од општествената стварност. Како младите ќе се однесуваат во училиштето зависи пред сè од тоа дали тие се однесуваат според вкупната морална клима што владее во училиштето, дали отстапуваат од неа и во која насока се движат.

Организацијата во училиштата, дефинираните правила на однесување, взаемното почитување, меѓучовечките односи помеѓу наставниците и учениците, начинот на комуникација, толеранција, укажување чувство на вредност, позитивен натпревар и сл се сегменти кои ја сочинуваат сликата за училишната клима. Додека организациската култура има длабоки корени во природата на организацијата коишто се резултат на долгорочното постоење и опстојување на формалните и неформалните системи, правилата, традициите и обичаите, дотогаш организациската клима е краткорочен феномен создаден од постојното водство.

Создавањето на пријатен амбиент во кој се остварува воспитно – образовниот процес, вклучувајќи ги тука покрај материјално – техничките услови и меѓусебните односи на сите учесници во реализацијата на процесот, ја претставуваат климата на училиштето.

Во училиштата во кои недостига заемна доверба помеѓу вработените, каде што постојат конфликти, вработените се збунети и затворени за соработка. Најголемиот дел од својата енергија ја трошат на решавање на проблемите кои произлегуваат од нивната ниска самодоверба и почит. Заемната доверба и соработка помеѓу вработените е неминовна за успешна работа.

Ученикот може да биде успешен, согласно своите интереси и развојни предиспозиции и затоа треба да се организира таква работна средина која ќе овозможи добри услови за работа на учениците и на наставничкиот тим.

За да се изгради позитивна клима потребно е директорот на училиштето одлично да владее со сите пет карактеристики на однесување на водач и тоа: стручна, кадровна, едукативна, симболичка и културна.

Но, покрај директорот за создавањето и одржувањето на климата во училиштето секако допринесуваат и наставниците и учениците со своето однесување во него и надвор од него.

Воспоставувањето на чести контакти со родителите исто така оди во прилог на подобрување на училишната клима, како и верувањето дека секое дете може да биде добар ученик.

За едно училиште велíme дека има добра клима кога тоа има:

- воспоставена уредна и пријатна средина за работа;
- воспоставен систем на вредности и систем на наградување;
- воспоставена атмосфера на ред и дисциплина;
- воспоставена добра соработка со родителите;
- воспоставен систем за развивање на позитивни ставови кај персоналот;
- воспоставен систем за донесување и спроведување на одлуки и
- воспоставен систем на отворени и чесни комуникации.

За успешно работење на училиштето, за постигнување на повисоки резултати, за да можат учениците полесно да се развијат и да ги задоволат своите потреби, потребна е блиска и непосредна соработка со семејството.

Секојдневната реалност покажува дека времето што родителите и децата го поминуваат заедно во текот на денот е сè помало. Речиси сите родители се наоѓаат во ситуација да балансираат помеѓу сопствените работни задачи и потребите на семејството.

Училиштата мора да одговорат на потребите на родителите и учениците преку воспоставување на партнерски односи со семејствата, преку вклучување на родителите во животот на нивните деца.

Вклучувањето на родителите во работата на училиштето е од голема важност како за учениците и родителите така и за училиштето, а имајќи предвид дека истото функционира и живее во локалната заедница, повлекува важност и за заедницата пошироко. Инволвирањето на родителите во воспитно-образовниот процес неминовно доведува до зголемена меѓусебна помош во постигнувањето на повисоки образовни резултати, квалитетно решавање на тековните и заедничките проблеми, размена на искуства и идеи и до подобрување на условите за работа во училиштето. Имајќи го во предвид значењето од поврзаност на учениците и

родителите во процесот на образование кое се потврдува со постигнатите резултати на учениците, нивната редовност и однесување, се поставува прашањето како да се вклучат родителите во училиштето.

За таа цел потребно е во училиштата да се креира позитивна училишна клима каде ќе има услови за безрезерван поддршка и соработка на семејствата и училиштето во интерес на правилниот психо-социјален и когнитивен развој на децата / учениците.

Од друга страна пак, кога учениците опстојуваат по 6-7 часа дневно во пријатна атмосфера каде има добро изградени меѓучовечки односи, владее доверба, взаемна почит, емпатичност, чувство за одговорност, интересен пристап при обработка на наставните содржини и многу мали се можностите тие да прибегнуваат кон асоцијално однесување барем во училиштето како: (изолираност, незаинтересираност, бегање од часови и сл).

На тој начин позитивната училишна клима придонесува за намалување на појавноста на асоцијално однесување кај учениците.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- American Psychiatric Association. (1994). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Bank, L., Forgatch, M.S., Patterson, G.R., & Fetrow, R.A. (1993). Parenting practices of single mothers: Mediators of negative contextual factors. *Journal of Marriage and Family*, 55.
- Barrish, H.H., Saunders, M., & Wolf, M.M. (1969). Good Behavior Game: Effects of individual contingencies for group consequences on disruptive behavior in a classroom. *Journal of Applied Behavior Analysis*,
- Connell, J., & Wellborn, J. (1991). Competence, autonomy, and relatedness: A motivational analysis of self-system process. In M. Gunnar & A. Sroufe (Eds.), *Self process and development*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Dishion, T., Eddy, M., Haas, E., Li, F., & Spracklen, K. (1997). Friendships and violent behavior during adolescence. *Social Development*, 6.

ОЦЕНУВАЊЕТО ВО ВОСПИТНО-ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС

Снежана Мирасчиева

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип

snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Апстракт: Во трудот е покренато прашањето за оценување во воспитно-образовниот процес. Оценувањето е исто така сложен процес кој покрај својата развојна димензија суштински е комплексно прашање кое покренува лавина од размислувања за видот, објективноста, начинот на оценување, видот на оценката. Овде вниманието е фокусирано на формативното оценување или тековно, и предизвиците и модалитетите во кои се јавува.

Клучни зборови: тековно оценување, оценка, предмет, цел, модели.

ASSESSMENT IN THE TEACHING & EDUCATIONAL PROCESS

Snezana Mirascieva

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University Stip

snezana.mirascieva@ugd.edu.mk

Abstract: This paper raises the question of the assessment in the teaching and educational process. The assessment is a complex process on its own, which beside its developmental dimension is an essentially complex question that entails numerous notions for the type, objectivity and the model of the grade. Here the attention is focused on the formative assessment or the continuous assessment and the challenges and modalities with which it is represented.

Key words: continuous assessment, grade, subject, aim, models.

Воведни напомени

Прашањето за оценувањето во воспитно-образовниот процес е широко и сложено но во исто време и постојано актуелно. Комплексноста на прашањето се движи во рамките на бројни прашања како: што се оценува, кои се критериумите за оценување, кој оценува, на кој начин, кога оценката е објективна и многу други. Во исто време прашањето за оценувањето во воспитно-образовниот процес е актуелно бидејќи е и општествено условено, па оценувањето е во функција на општеството. Поимот оценување најчесто се заменува со поимот вреднување (евалуација) што е сосема погрешно. Затоа на почетокот ќе претставиме неколку определби на поимите оценување и вреднување кои ја изразуваат суштината на секој од нив а со тоа упатуваат и на различностите меѓу нив. Така оценувањето се дефинира како постапка на определување на бројчана (нумеричка) или категоријална вредност на она што се оценува. Оценувањето е всушност процес на давање на судови за постигањата на ученикот во одредено подрачје и нивно вреднување со помош на оценки. Како такво, оценувањето на постигањата на учениците (знаења, способности, вештини, ставови, интереси) е сложена активност на наставникот (оценувач) каде се анализираат, проценуваат и просудуваат собраните податоци/информации во текот на следењето и проверувањето. Согласно сме со тврдењето дека со оценувањето се утврдува вредноста на постигнувањата на учениците. При оценувањето, се просудува вредноста на одговорот на ученикот со единици од ординалната скала, односно училишната скала на оценки, со што посредно се мерат неговите знаења (Гргин, 1986). Завршен акт на процесот на оценување е Оцен(к)ата која го означува резултатот од оценувањето; Таа е формален израз, запис, белешка, симбол со кој се регистрира и бележи резултатот од оценувањето. Оценката е всушност суд, заклучок, исказ, мислење со кое се изразуваат вредносните карактеристики на постигањата и напредокот на учениците во воспитно-образовниот процес. Во исто време, оценката е и повратна информација за оној чии

постигања се оценуваат. Формирањето на оценката е условено од одредени информации и формирање на единство од истите и тоа: информации за почетната (дијагностицирана) состојба; информации за актуелната состојба на она што се оценува; информации за стандардите, (мерила, критериуми), информации за целите, информации за субјективните можности и објективни околности на оној што се оценува. Оценувањето е само една етапа од процесот на вреднување, но не може да се поистоветува со него. Вреднувањето е поширок поим од проверувањето и оценувањето. Во суштина претставува систем на следење, мерење и оценување на ефектите и резултатите од наставата, но не само на образовните исходи, туку ги зафаќа промените на личноста на ученикот пошироко како: начини на однесување, ставови, вредности, интереси, социјализација, однос кон работата кои се резултат на педагошко делување на наставникот. Според тоа, евалуацијата ги опфаќа промените на личноста на ученикот, исходи и постигнувања предизвикани со целокупната воспитно-образовна работа во училиштето. Вреднувањето всушност опфаќа и проценува широк круг на воспитно-образовни цели; користи поголем број на методи, постапки и техники во следењето и проверувањето; интегрира и интерпретира поголем број индикатори и дава поцелосна слика; ги утврдува слабостите на наставниот процес и предлага корективни мерки; ги бара причините за повисоки или пониски резултати. Вреднувањето на постигањата на ученикот претставува анализа на сите фактори од кои зависи неговиот напредок, анализа на слабостите и преземање соодветни мерки и активности за нивно надминување.

Вреднувањето е составен дел на секоја доброорганизирана и реализирана активност. Во таа смисла сосема е разбирливо тврдењето дека оценувањето е составен дел на процесот на вреднување.

Зошто е потребно оценување во воспитно-образовниот процес?

Одговорот на прашањето е комплексен и во себе ги содржи прашањата за тоа што е предмет на следење, проверување и оценување односно што треба да се вреднува, што, колку и како научиле учениците, што знаат, можат и умеат, кои се критериумите за оценување, кои се целите на оценувањето во училиштето.

За Полјак многу е лесно да се определи програмата на проверување и оценување, затоа што таа произлегува од основните задачи на наставата, односно да се провери и оцени обемот и квалитетот на усвоените знаења, степенот на развиеност на способностите и квалитетот на формираните воспитни вредности. Тие задачи се трајни: материјални (стекнување на знаења), функционални (развивање на психофизичките способности), воспитни (усвојување на воспитни вредности). Од тука произлегува и предметот на оценувањето, а тоа го подразбира обемот и квалитетот на усвоените знаења, степенот на развиеност на когнитивните и афективни способности и квалитетот на формираните воспитни вредности кај ученикот.

Авторите Б. Андриловиќ – М. Чудина ќе забележат дека воспитно-образовните цели се поврзани со подрачјето на учење: сознајно/когнитивно, моторно и афективно. Сознајните цели ги опфаќаат знаењата, интелектуалните вештини, односно разни мисловно-вербални репертоари. Психомоторните цели се однесуваат на сензорни и моторни задачи и се регулираат врз основа на критериумски обрасци. Со афективните цели се опфатени ставови, интереси, вредности, естетски расудувања. Всушност воспитно - образовните цели треба да бидат тесно поврзани со подрачјето на учење (когнитивно, афективно и моторно). За И. Фурлан основни компоненти кои се предмет на вреднување се: Знаење и разбирање на факти, стекнати поими – знаење; Работни навики, примена на знаењата во практика (домашни задачи); Интерес и залагање за одредени содржини; Способност за одреден предмет, надареност, талент, неснаоѓање; Можности за работа, семејни услови, улови во домот, материјални услови, културно влијание на семејството. За авторите Рајстон, Џастман и Робинс главните образовни цели се однесуваат не само на сфаќање, умеења и знаења туку и способност за уважување, ставови, интереси, критичко мислење, лично и социјално прилагодување. Оваа програма е сеопфатна па главните цели во образованието што треба да се оценуваат не треба да го опфаќаат само квантумот на знаења, сфаќања, умеења, туку ги опфаќаат и способностите за стекнување ставови, интереси, развивање на критичкото

мислење, личното и социјално прилагодување на ученикот во наставниот процес. Наставникот треба да се занимава со севкупниот развој на ученикот, а не само со неговиот интелектуален и академски развој. Со други зборови предмет на следење, проверување и оценување се постигањата на учениците (позитивни промени во личноста на когнитивен, социоемоционален и психомоторен план кои настануваат во текот на воспитно-образовниот процес и претставуваат стекнати научени способности во рамките на одделни предмети) односно: знаења, способности и вештини, интереси и ставови, воспитни аспекти на личноста. Со други зборови, одговорот на прашањето *Што треба да се вреднува* е комплексна целина и ги опфаќа постигнувањата, напредокот (движење кон целта) и успехот (одредено релативно заокружено постигнување кое соодветствува на нивото на лични аспирации). Од перспектива на субјектите во воспитно-образовниот процес, основните цели на оценувањето во воспитно-образовниот процес се: на наставниците им се обезбедува повратна информација за напредокот на ученикот, на учениците им се обезбедува педагошка повратна информација, да се мотивираат учениците, да се осигура евиденција за напредокот, да се искажат досегашните постигнувања, да се оцени подготвеноста на ученикот за учење во иднина (според Matijević, 2004). Овде ќе ја претставиме и листата на цели кои пред извесно време не го привлекуваа вниманието на наставниците и другите педагошки работници како: оспособување за самостојно учење, оспособување за барање и селекција на информации, запознавање на учениците со техниките на истражување и откривање на знаења, оспособување за решавање на проблеми, подготовка на младите за промени кои ќе се случуваат во текот на нивниот животен и работен век, поттикнување на кооперативно однесување, развивање на социјални вештини.

Супсидијарноста во дидактички контекст се однесува на уважување на сите фактори (и споредните) кои учествуваат во текот на наставниот процес -воспитување во подрачјето на основните човекови вредности. Ова е карактеристика на современото сфаќање за оценувањето и води кон унапредување на воспитно – образовниот процес, а со тоа и остварување на темелната функција на наставата: афирмација на воспитанието и образованието. Од целите и смислата на оценувањето на постигањата произлегуваат и одредени задачи на оценувањето во наставата.

Квалитетот на оценувањето е многу важен во наставата и претставува мост кон знаењето на ученикот. Истражувањата покажуваат дека постојаното следење и давање повратна информација и оценување треба да бидат императив за секој наставник, бидејќи влијаат на унапредувањето на постигањата на ученикот. Објективното оценување на постигањата на учениците е постојана задача и потреба на секој наставник. Од комплексноста на овој проблем произлегуваат и задачите кои треба да придонесат за подобар успех на ученикот во процесот на оценување. Како основни задачи на оценувањето се определуваат следниве: реално, објективно утврдување на степенот на вложениот труд и залагање заради остварување на поставените програмски содржини во сите сфери на воспитно-образовниот процес; постојано поттикнување на учениците на самостојна работа за стекнување на потребни знаења, умеења и навики; создавање услови за брз развој на секој ученик индивидуално; навремено согледување на причините во застојот и неуспехот во воспитно – образовната работа и навремено преземање на соодветни педагошки мерки со цел да се надминат слабостите во наставата и во воннаставните активности; да се обезбеди постојано информирање на учениците за нивниот напредок, слабости во истиот по пат на континуирано следење и оценување на работат на учениците со навремено давање на повратна информација за постигнатиот успех и добиената оценка. На тој начин наставникот има увид во својата работа, а родителот увид во напредокот и работата на ученикот што е од големо значење за целиот исход од наставниот процес во училиштето и надвор од него. Важна задача исто така е покрај стекнувањето на знаење и борбата за добра оценка, кај ученикот да се развијат и други мотиви за работа и учење како на пример: мотивот на љубопитност, точност, уредност, прецизност, објективност, мотивот за постигнувања, мотивот за взаемно помагање, мотив за дружење и развивање на личноста во заедницата и за потребите на заедницата. Оценувањето на постигањата на учениците има и практична задача односно да ги оспособи учениците за реално и точно проценување на сопствената работа и работата на своите соученици. Всушност

учениците се оспособуваат да го ценат својот труд и резултатите од него, се оспособуваат да ги ценат материјалните добра кои човекот со помош на трудот ги постигнал. Тоа води и до развивање на сопствените креативни особини на личноста. Суштината е подготовка на учениците за практична работа во животот, подобро решавање на проблемите не само во редовната настава туку и надвор од неа, конкретно своите теориски знаења и способности учениците треба успешно да ги применат во животот.

Горенаведените задачи на процесот на оценување се однесуваат на подигање на културата на учениците, а со тоа и остварување на поголем квантитет на работа во училиштето. Тоа е всушност силно оружје во борбата за постигнување на трајни и длабоки знаења, умеења и навики. Со едно континуирано воспитно делување на ученикот по пат на реално оценување на неговата работа може да се придонесе работните навики и интереси да се претворат во општи интереси подигајќи го притоа квантитетот и квалитетот на знаењето на ученикот на повисоко ниво. На тој начин ученикот ќе се подготви за практично вклучување во животните ситуации и задачи кои со самостојна работа успешно ќе ги извршува. Покрај досега наведените основни задачи во процесот на оценување на постигањата на учениците потребно е да се истакнат и некои посебни задачи: да се врши континуирана и редовна анализа на постигањата на учениците во текот на наставниот процес; да се земат во предвид индивидуалните карактеристики и способности на секој ученик посебно во паралелката; да се посвети внимание на условите за работа на ученикот, во семејството, во училиштето, социоекономската структура на семејството; да се следи постојано и систематски напредокот и работните навики, резултати на сите ученици (во почетната фаза, во текот на процесот и на крајот на периодот за оценување); да се избегнува прерано давање на негативни оценки, бидејќи тоа влијае негативно на ученикот, посебно на оние кои побавно напредуваат. Задачите имаат менлив карактер и се менуваат согласно потребите и барањата на заедницата.

Какво оценување е потребно во воспитно-образовниот процес?

Теориските расправи за тоа какво оценување е потребно во воспитно-образовниот процес ќе ги насочиме кон формативното оценување од аспект на тоа како се определува, кои се негови елементи односно принципи, како се реализира и на кој начин. Формативното оценување се однесува на зачестено и интерактивно вреднување на постигнувањата на ученикот и разбирање на потребите на учење како и прилагодување на методите на поучување согласно потребите на учениците. Со цел да донесе правилна одлука наставникот треба да ги има во предвид сите наоди за ученикот во различни периоди, контексти и начини. Бидејќи не постои единствена стратегија или тест или пак активност која ќе овозможи целосна и јасна слика за напредокот на ученикот, формативното оценување вклучува употреба на повеќе извори и методи за прибирање на информации во различни контексти.

Се разбира дека апсолутна објективност во оценувањето не постои, но секој наставник треба да има желба и тенденција да се приближи до најреалниот метод на оценување. Потпирајќи се на одредени истражувања во други земји резултатите покажуваат дека најголем процент на позитивни одговори има кога наставникот и ученикот се договараат за начинот на одговарање, кога проверувањето на учениците се одвива континуирано, систематски, без некои строги концепти кои ќе служат за рангирање на учениците, кои ќе поттикнуваат ривалство и незадоволство и кои ќе се базираат само на меморирање на факти. Учениците најмногу ги мотивира оценка која е проследена со јасно образложение (повратна информација) од наставникот која пак им овозможува да го согледаат степенот на нивните постигања. Во тој информациски систем учениците слободно ги изразуваат и своите повратни информации до наставникот, со што постои интеракција и соработка. Ако оценката е одраз на работата на ученикот таа треба да биде јавна, да биде поткрепена со мислење на ученикот и добро образложена од страна на наставникот. Во таков случај истата би била реална и правилна. За формативното оценување се смета дека е насочувачко, процесно, развојно, поттикнувачко па како синоними се користат поимите процесно и развојно. Неговата суштина е во тоа што во текот на процесот на учење активностите на ученикот се насочуваат кон одредени цели, содржини и исходи, се поттикнува на следни чекори преземање активна улога во сопствениот

развој. Затоа формативното оценување има функција да биде еден вид главна поддршка со која наставникот поттикнува квалитативно поинакво ефикасно ангажирање на ученикот во сопствениот процес на учење по пат на наставни активности, во процесот на учење во секојдневната комуникација. Оценката во формативното оценување треба да овозможи согледување на обемот, темпото и квалитетот на напредување на ученикот, воочување на постигнатите резултати во учењето во однос на поставените цели, следните чекори. Ако сето ова треба да го содржи оценката, тогаш оценката е описна, дескриптивна, аналитичка и диференцирана и во неа се обединети двата нејзини аспекти: постигнувањата на ученикот, од една страна и стандардите кои ученикот треба да ги постигне во следниот чекор. Сумирањето на формативните оценки (периодично резимирање на резултатите од учењето и проценување на вкупниот развој) е дел и само еден модел на сумативно оценување.

Да се говори за формативно оценување во воспитно-образовниот процес не е доволно затоа што логично го активира следното прашање кое се однесува на сумативното оценување затоа што претставуваат целина. Сумативно оценување е баланс во завршната фаза на учење кое има уште два модела а тоа интегрирање на сумативните оценки од одделни предмети и формирање општа завршна оценка на крајот на одреден период или полагање на завршен испит по одредена програма. Се чувствува потребата да се спомене и самооценувањето. Без разлика како ќе се проучува, како принцип или како модел на оценување, самооценувањето има посебно место во мотивациската сфера на учењето, во сферата на постигнување на ефекти во учењето и нивна проценка. Дидактичките препораки се јасни и децидни кога истакнуваат дека учениците треба да се насочуваат кон самооценување уште на почетокот на школувањето, во насока на следење на сопствените постигнувања, нивна проценка и критички пристап што овозможува динамичка взаемност и тесна поврзаност со социјалното учење.

Заклучни напомени

Оценувањето како прв чекор на самооценувањето тече паралелно со учењето, но ритамот и начинот на оценување не треба да има надворешно наметната форма. Од друга страна, учениците бараат потврда за својата успешност, а наставниците имаат широка лепеза на признанија, најчесто вербални со кои ќе го изразат својот суд за нивната успешност, ќе ги поттикнат без директна децидна изјава за неговото знаење. Тоа говори за постепено воведување во системот на оценување, преку селекција, диференцијација на нивните достигнувања. Успехот во воведувањето ќе зависи од обемот на вклучување и ангажирање на ученикот во процесот на усвојување на знаења. Самооценувањето предизвикува чувство на исполнетост и задоволство, ја развива способноста за диференцирање на успех од неуспех кој во ситуација на самооценување не е синоним на знаење туку се анализира во поширок контекст како услови за учење, техники и методи односно стратегии за учење. Формативното оценување подразбира следење на сите аспекти на развој на личноста на ученикот и тоа константно следење и забележување на развојот и напредокот на ученикот но во исто време ќе биде толку функционално колку што се применува во сите негови модалитети вклучувајќи го и самооценувањето.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Bakovljević, M.(1988). Didaktika., Beograd: Naučna knjiga,
- Vilotijević, M.(1992). Vrednovanje pedagoškog rada škole. Beograd: Naučna knjiga
- Gojkov, G.(2009). Dokimologija. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača “Mihailo Palov“
- Grgin, T. (1994).Školska dokimologija. Jastrebarsko: Naklada Slap,
- Matijević, M. (2004): Ocjenjivanje u osnovnoj školi. Zagreb: Tipex,
- Prodanović, T.(1966). *Međusobno ocenjivanje učenika kao dokimološki i didaktički problem*, Beograd, Pedagogija, br. 2
- Rajston, Dž. R. (1966). Vrednovanje u savremenom obrazovanju, Beograd: Vuk Karadžić
- Попоски, К.(1996).Современи сфаќања за проверувањето и оценувањето на постигањата на учениците. Скопје: МИС

ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ - РЕАЛИСТИЧЕН ВИЗИОНЕР НА МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО-ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ^{1*}

Верица Јосимовска

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
verica.josimovska@ugd.edu.mk

Апстракт: Делото ја обработува биографијата на Гоце Делчев и неговото место и улога во македонското националноослободително движење. Психолошките, идеолошките и организационите карактеристики и сеќавањата за Гоце го отсликуваат неговото дело, како творец и визионер на вистинските патишта за вековните аспирации на Македонците за слобода, независност и самобитност на македонската кауза.

Клучни зборови: Македонија, Гоце Делчев, национално- ослободително движење, 1903 год.

GOCE DELCEV- REALISTIC VISIONARY OF THE MACEDONIAN NATIONAL LIBERTATION MOVMENT

Verica Josimovska

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
verica.josimovska@ugd.edu.mk

Abstract: The work deals with the biography of Gotse Delchev and his place and role in the Macedonian national liberation movement. The psychological, ideological and organizational characteristics and memories of Gotse reflect his work, as a creator and visionary of the true paths for the age-old aspirations of the Macedonians for freedom, independence and self-importance of the Macedonian cause. Keywords: Macedonia, Gotse Delchev, national liberation movement, 1903.

Key words: Macedonia, Gotse Delchev, national liberation movement, 1903.

На 4 мај 1903 година во селото Баница во обсадна борба со броен турски аскер херојски загинал најголемиот син на Македонија и нејзината совест и сонце - првоапостолот на македонското ослободително движење и срцето на македонската ослободителна револуција. Неговото загнување претставувало голема и ненадокнадива загуба за македонскиот народ и неговата ослободителна борба. Меѓутоа, Гоце со своите прометејски апостолски револуционерни боречки дејствени активности, визији, пораки и завети за слободна Македонија на Македонците, за подобро утре остана незаборавен со митска духовна вткаеност во срцата на македонскиот народ и Македонија како вечен инспиративен современик на човекова слобода и социјална правда. Неговиот животен револуционерен прогресивен cosвезден идеал за општочовечка слобода и прогрес бил засован врз најпрогресивните цивилизациски универзални демократски идеи: живот во слобода, социјална правда, взаемност и меѓусебно разбирање и мир меѓу народите.

Гоце се појавил на македонската историска сцена во една судбоносна и одговорно време за македонскиот народ кој уште неослободен од петвековното османлиско владеење стана објект на ново поробување од страна на соседите држави, пред сè на великобугаската буржоазија и дворот со неговите дејствувачки агентури: денационализаторската Егзархија и побугарените македонски врховисти кои веќе разорно дејствуваа во Македонија на побугарувањето на Македонците и освојување на Револуционерната организација за

¹ Рефератот е читан на Научната конференција „150 години од раѓањето на Гоце Делчев“, 3-4 Мај 2022, Скопје

анектирање на Македонија. Гоце се појави во пресвртната историска епоха кога македонскиот народ ослободен од илузиите за подарените слободи однадвор направи историско свртување кон своите ослободителни потенцијали за самоослободување со сопствени сили преку оружана борба и револуција. Гоце рано ја осознава ваквата изворна домородна ослободителна опција и животно се посветува на нејзиното реализирање. Нејзиното култивирање го започнува во родниот Кукуш, преку револуционерните кружоци во солунската гимназија и воената академија од која поради читање на социјалистичка литература е исклучен од училиштето како социјалист. Исклучувањето со радост го прима оти му се отвора широко поле да се впушти во ослободување на својата поробена татковина. Но тоа е разбрането време на формирање револуционерни ослободителни комитети во Македонија и меѓу македонската емиграција во Бугарија која ја манипулира бугарскиот двор во служба на завојувачката политика спрема Македонија и поттикнува на парадни манифестации пред странските амбасади да стекнат впечаток дека поробеното македонско население бара од Бугарија наводно да ја ослободи Македонија, а всушност да ја зароби. Гоце Делчев не ги прифатил таквите лажни манифестации и се одлучува да дејствува во поробена Македонија за нејзината слобода. За обезбедување егзистенција подава молба за учител и од штитското училишно настојателство е поставен за учител во трикласното училиште во Ново Село. Се враќа во Македонија како социјалист интернационалист. Својата одлука за доаѓање во Македонија Гоце на својот школски другар му ја аргументира со ставот дека „нашата ропска положба во Македонија определува јасно што да правам. Неопростиво е за нас, издигнати духовно повисоко, да трпиме и тегнеме и да чекаме други да не ослободуваат“. При првата средба со Даме, Гоце е прашан зошто не останал во Бугарија. Гоце одамна размислувал за формирање на ослободителна организација па продуховено одговорил "Може ли да има друго место за еден Македонец освен Македонија? - Има ли понесрекен народ од Македонскиот? Има ли некаде пошироко поле за работа отколку Македонија. Треба да се просвети и организира народот, да се вооружи, да му се вдахне верба во неговите сили - да разбере како може да се отргне од ропството и мизеријата - да му се отворат очите". Даме импресиониран од искрените Гоцеви исказувања го вклучува во организацијата и си ја поделуваат по реони ослободителната дејност. Дотогаш таа се одвивала неповрзана само во градовите. Гоце ја разбира тесната конспиративна затвореност и развива социјалдемократска дејност. Дење учителствува ноќе револуционерно дејствува и остварува солидни резултати. Штип под негово и Дамевото раководство станува опитно поле за револуционерна педагогика: со тајни собранија на групи држел беседи за револуционерните борби на другите народи, за ослободување на Италија, Америка, се читала револуционерна литература, за револуционерниот лик на Гарибалди. Било отворено вечерно училиште во кое револуционерно се просветувале возрасните, се одржувале театарски претстави во кои актер бил и самиот Гоце. Низ разновидни дејствувачки форми се промислува за револуционерното дело во неговата целина. Голем број Штипјани биле опфатени со работата на организацијата. Штип скоро станал тврдина на револуционерното дејствување кое се ширело во неговата околина и подоцна во Банско. Гоце согледувајќи во селанството, кое преовладувало, потенцијална движечка сила за ослободителната револуција се зафатил со неговото организирање и вклучување во ослободителното дело. Неговиот ангажман бил од големо значење за омасовувањето на ослободителното движење. Во проповедите дејствувал како социјалиста интернационалиста ослободен од шовинизмот како поматувач на слободољубивата свест и сеач на омраза која го поматува човековата свест и разумот. Човековата слобода, како предуслов за непречен развој на неговите материјални и духовни способности за прогрес, за Гоце било сè, и повикувал, за неа треба да се бори за слободно да се твори, за неа ако треба и да се умре. Затоа учеството за ослободување на потиснатите и онеправданите го сметаше за светол долг на секој чесен слободољубец. Долгата петвековна неслобода на македонскиот народ ја објаснуваше со молчење на робот. „Ние ќе бидеме робови - велеше се до додека не се кренеме на востание и тоа сите како еден. Слободата ни треба нам како што ја владееме ноќта треба да го владееме и денот“. Прижелкуваната слобода Гоце ја бараше пред сè за народните маси, а после и за самата земја. Длабоко верувајќи во ослободителните сили на својот народ истиот го повикуваше самиот да

си се ослободи преку револуција. Беше противник на подарена слобода.

„Ослободувањето на Македонија лежи во внатрешното востание, кој мисли поинаку се лаже себе си и другите ги лаже” велеше. Меѓутоа, Гоце бил и против пребрзите востанија па велел: „јас не сакам востание со луѓе кој ќе ме напуштат при првиот неуспех”. Не одобрувал и неподготвени востанија, па морално-психолошко културната подготвеност на масите како нејзина движечка сила, го сметаше за превасходни укажувајќи дека револуцијата на умот, срцето и душата на еден ропски народ е најголема задача на револуционерите. Како протагониста за вистинска човекова слобода, Гоце ослободителната борба на својот народ ја градел и свесно насочувал не како борба против турскиот народ туку против одживсаниот султанско-беговски потиснувачки и експлоататорски систем и политичка тиранија како насилство на нејзиното насилство. Со ваквата своја хумана визија на македонската ослободителна борба, Гоце, претстојната слободна Македонија ја визионира како републиканска држава без кралеви и цареви со широки човечки права и политички демократски слободи за сите нејзини жители. Таа била вградена и во ослободителната политичка платформа на Македонската револуционерна организација и на нејзината ослободителна борба. За Гоце беше туѓ секаков шовинизам и национализам за кој велел дека ја заматува светлата перспектива на народната слобода.

Гоце добро ги прозрел завојувачките аспирации на балканските држави со нивните македонски врховистички слуги и агенти кои отворено ги раскринкуваше и решително осудуваше предупредувајќи ги дека македонскиот народ нема да дозволи други да решаваат за неговата судбина, па јавно им порача дека Македонија не им припаѓа ни на Србите, ни на Грците нити на Бугарите, а си припаѓа сама на себе и со своите интереси и со своја политика кои им припаѓаат на сите Македонци. Посебно на Бугарија, како најагресивна, и порача да не мисли на Македонија туку да си ја чува Бугарија како што Македонците нема да мислат за Бугарија, но ќе си ја чуваат Македонија. Со слична интонација им се обрати и на одродените и продадените Македонци со зборовите. Македонија си има свои интереси, оној што сака да работи за нејзиното присоединување кон Бугарија, Грција или Србија, тој може да се смета за добар Бугарин, Грк или Србин, но не и за добар Македонец. Гоце за заслугите на борците бараше да се суди според делата, а не според изјавите на поединци. За најголем престап го сметаше да се ограбува народот за кој си се борел. Остро ја осудуваше узурпацијата на власта од поединци за лични цели затоа што таа претставуваше симбол на измама, насиле и грабеж. Од раководителите бараше за сторените грешки самите да си судат.

Дел од својата активност Гоце ја посветил на вооружувањето на Револуционерната организација и обезбедувањето на материјални средства за потребите на Организацијата. Истите ги набавуваше од имотните граѓани, македонската организација и со киднапирање имотни луѓе и странци во лицето на грабнувањето на Мис Стоп за чие ослободување организацијата добила 15.000 златни турски лири за купување на оружје. Се залагаше и за самонаоружувањето кое создаваше чувство на сигурност и остварување на саканата слобода. Организатор е на две бомболеарници во с. Саблер и Дедино. Гоце голем придонес имаше за изградување на четничките институти односно формирање на револуционерните чети како боева сила на Организацијата. Нивното формирање му беше поверено на Гоце. Во нивното формирање ја крстареше цела Македонија која беше организирана со селски, градски, околински, до ревизиони чети. На нивно чело стоеше самиот Гоце кој редовно ги инспектираше во нивниот развој и дејствување. Гоце голема заслуга има и во формирањето на револуционерните судови и во придобивањето на селаните па дури и Турците за спорови да не се судат во турските затвори туку во револуционерните. Гоце беше приврзаник за вклучување во организацијата и на македонската жена. Пример даде со вклучување на својата сестра Руша. Мошне е значајна неговата дејност како задграничен претставник во Софија заедно со Ѓорче Петров. Престојот го користеше за одбрана на самостојноста и независноста на Македонската организација, за добивање парични средства и оружје и против неповиканото мешање на великобугарскиот Врховен комитет чиј претседател Николаев го предупреди дека се додека неговото раме пушка ќе крепи нема да дозволи влегување на врховистички чети. Гоце водеше остра борба против вклучување на врховистите во ЦК на МРО. Но во таа борба не успеа. Во

1900 година врховистите им помогнаа на Турците да го уапсат целиот централен комитет со исклучок на еден и преку Иван Гарванов да го превземат и предизвикаат неподготвено востание кое беше закажано во мај 1903 година. Гоце штом разбра за востанието веднаш се активира да го одложи неговото кревање. На двапати побара помош од Даме Груев да влијае но без успех. При престојот во Солун Гоце водел разговори со солунските гемисии кои многу ги симпатизирал и парично помагал да ги одложат динамитните атентати за подоцна како штетни за ослободителното дело кое се наоѓаше во најголема криза.

По недобивањето поддршка од Даме, Гоце се упати кон серскиот округ на конгрес на кој имаше намера да делува за да се одложи кревањето на востанието кое пред тоа го имаше само пролонгирано од мај до август. На пат за конгресот се задржува во село Баница. Но преку предавство е опсаден со бројна турска војска која заврзува нерамна борба. Гоце со своите четници при обидот за пробивање на блокадата со уште 9 четници загинава. Неговото загинавање ги потресе преживеаните. Неговиот содругар Димо Хаџи Димов неговото загинавање го доживеа како загинавање на својата половина и на најголемиот син на Македонија. За мртвиот Гоце ќе каже 15 часа Турците не смееа да ни се доближат, пред нас Гоце со лицето лежеше на земја чиниш како да ја оплакуваше судбината на Македонија. Гоце и денеска ја оплакува загрозената судбина на Македонија од бројни нејзини надворешни и внатрешни гробари. Гоце, денеска навршува 119 години од неговата физичка смрт, но се обесмрти во пантеонот на македонската слобода, а во нас духовно го помниме и ќе го помниме како дел од нашето живеење се додека векува македонскиот народ.

Неговото загинавање одекна со голема болка ширум тогашна поробена Македонија зошто го изгуби својот најголем син. Македонскиот народ пак во лицето на Гоцета го изгуби својот најдобар изразител и спроводник на своите ослободителни стремежи и најдалековиден идеолог и реалистичен визионер на македонската револуција која ја имаше осмислено како самостојна сенародна организирана демократска револуција со учество на сите национално потиснати и социјално обесправени македонски народни маси без разлика на верска исповест и национално-социјална припадност.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Андонов-Полјански, X. (1972). Гоце Делчев. I-VI, Култура, Скопје.
- Андонов-Полјански, X. (1978). Гоце Делчев и неговото време, Култура, Скопје.
- Влахов, Димитар. (1950). Македонија. Моменти од историјата на македонскиот народ. Скопје.
- Герджиков И. Мих.. (1945). Гоце Делчев, Революционен профил, Гоцев лист, 7. V. 1945.
- Гоце Делчев во спомените на современниците. (1972). Култура, Скопје.
- Димески, Д. (1994). Гоце Делчев. Скопје.
- Петров, Ѓорче. (1919) Гоце Делчев и неговото значење во македонската револуционерна организација (Беседа одржана по покана од група студенти по случај 16 годишнината од неговата смрт, Софија.
- Петров, Ѓорче. (1984). Спомени, Кореспонденција, (вовед, коментар и редакција Љубен Лапе), Скопје.

ЕДЕН ДОКУМЕНТ ЗА ИДЕНТИТЕТОТ КАЈ МЛАДИТЕ ЛУЃЕ ВО СЕЛОТО БРЕЖАНИ, ПИРИНСКА МАКЕДОНИЈА ВО УЧЕБНАТА 1954 – 1955.

Стојко Стојков

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
stojko.stojkov@ugd.edu.mk

Апстракт: Во оваа статија се објавува (делумно) и анализира Дневникот на Основно училиште „Пејо Јаворов“, село Брежани, околија Благоевград за учебната 1954/1955 г. Документот содржи дополнително воведена од учителот или директорот графа за национална припадност, каква формуларот не предвидува. Класот имал 28 деца, од кои 12 момчиња и 16 девојчиња, при што 24 се самоопределиле како Македонци, 3 како Бугари а 1 останало неопределено. Фактот што имало и Македонци и Бугари и тоа што дневникот е од време кога се дозволувала слобода на самоопределбата зборува за точноста на податоците. Притоа училишната програма не содржи македонски теми, напротив насочена е кон создавање бугарски патриотски чувства и според тоа македонската самоопределба не е поттикната од училишните содржини, напротив.

Клучни зборови: Македонци, Бугари, самоопределба, самосвест, Пиринска Македонија, образование.

ONE DOCUMENT FOR THE IDENTITY OF THE YOUTH IN THE VILLAGE OF BREZHANI, PIRIN MACEDONIA IN THE SCHOOL YEAR 1954 – 1955

Stojko Stojkov

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University Stip
stojko.stojkov@ugd.edu.mk

Abstract: In this paper the official school diary of the Elementary School “Pejo Javorov”, village of Brezhani in the outskirts of Blagoevgrad for the school year 1954/1955 is (partially) published and analysed. The document contains an additionally introduced column by the headmaster for nationality, which was not predicted by the template. The class contained 28 children, 12 boys and 16 girls; 24 self-determined as Macedonians, 3 as Bulgarians and 1 was undetermined. The fact that there were both Macedonians and Bulgarians and the fact that the diary is from a time when there was a freedom of self-determination show the accuracy of the data. The school curriculum does not contain Macedonian topics, but it is focused on creating Bulgarian patriotic feelings and according to that the Macedonian self-determination is not encouraged by the school content but it is the opposite.

Key words: Macedonians, Bulgarians, self-determination, self-consciousness, Pirin Macedonia, education.

Македонскиот идентитет во Бугарија, објект на негирање и прогонување, но во еден период и на признавање, оставил повеќе податоци во документацијата. Најважни се секако пописите во времето на признавање или барем на не-негирање на посебен македонски идентитет во Бугарија (1945 – 1962 г.). Тие биле следните:

- Општ попис на населението во 1946 кој покажал 169 544 Македонци (Кънев, 1998, стр. 97). Неговата генерална објективност се потврдува од фактот што 54 425 луѓе (21,5 %) од населението во Пиринска Македонија се самоопределиле како Бугари од кои никој колку што е познато не бил репресиран (Стојков, 2021, стр. 205-232).

- Во пресрет на воведувањето на македонски јазик и историја во училиштата во Пиринска Македонија во учебната 1946 – 1947 г. бил спроведен попис меѓу учениците. Тој покажал дека

35 184 (77.51%) се декларирале себеси како Македонци, 4 538 (10.33%) како Македонци муслимани, 3 184 (7.25%) како Бугари, и 1 014 (2.31) % како Роми, Турци, Евреи и сл. (Јотевски, 1996, стр. 109 – 111; Стојков, 2016 а, стр. 64). Т.е. процентно на ниво на тогаш Горноцумајски округ имало 39 792 Македончиња или 87.84 %, наспроти 3 184 или 7.25% како Бугари. Овој резултат е фасцинантен не само затоа што е поголем од оној кај возрасните, но и затоа што во овој период учителскиот кадар е доминиран од пробугарски кадри (бугарски националисти и лојалисти), кои ќе бидат во основата на отпорот против изучувањето на македонски јазик и историја во 1948 г. (Груев, 2011, стр. 78, 79).

- Општиот попис на населението спроведен во 1956 г., при кој биле земени специјални мерки да се обезбеди неговата целосна доброволност и да биде гарантирано правото на самоопределување или како што категорично ќе биде наредено: „Да се остави населението во Пиринскиот крај самото слободно да ја одредува својата националност“, а во директивата на Окружниот комитет: за Благоевградски округ од 3 ноември 1956 г.: „Секој да ја определи својата националност на слободен начин. Без никакво насилство“ (Документи, 1981, 698; Македонскиот вџпрос, 2004, стр. 368).² На него 187 789 лица во Бугарија се запишале Македонци, од кои 178 862 биле во Пиринска Македонија, т.е. - 63,6 % од населението, додека 33.33 % се запишале или биле запишани како Бугари (Кънев, 1998, стр. 97; *Документи*, 1981, стр. 698 – 700; Македонскиот вџпрос 2009, стр. 162).

Документот што го објавувам подолу затоа се јавува особено интересен. Во прашање е Училиштен дневник на Народно основно училиште „Пејо Јаворов“, с. Брежани, околија Благоевград за учебната 1954/1955 г. Постоеле голем број такви дневници и други од кои би можело да се суди за самоопределбата на луѓето, но за жал повеќето се или изгубени или недостапни. Тоа само ја зголемува вредноста на документот што го објавувам.

Видно од него е дека учениците не изучувале ниту македонски јазик (кој бил укинат во 1948/9 г.), но ниту предметот Историја на македонското револуционерно движење, воведен во училиштата во учебната 1950 – 1951 г., а кој се предавал на бугарски јазик со изговор дека тоа бил „јазикот на илинденците“. Во основните училишта како ова во Брежани се предвидувале по осум лекции во година (Јотевски, 2004, стр. 27, 62; Маринов, 2014, стр. 48, 56, бел. 152; Стојков, 2016 а, стр. 66; Стојков, 2016 б, 71). Меѓутоа во Дневникот, во кој внимателно се наведени темите на секоја лекција и по секој предмет, не е забележана ниту една таква. Ниту како предмети, а ниту како теми на лекциите може да се најде дури и трага од македонско воспитание. Се изучуваат бугарски патриотски теми и автори на пример Добри Чингулов (Стани јунак Балкански, Каде си верна ти љубов народна), Христо Ботев (Хаџи Димитар, Хајдути, Мојата молитва), Иван Вазов (Ополченците на Шипка, Една Бугарка, Под игото). Застапен е Пејо Јаворов, но не со неговите стихотворби за Македонија (се изучуваат Ерменци и Градушка). Единствениот македонски автор е Никола Вапцаров, кој пишувал на бугарски, но не се изучуваат неговите патриотски македонски стихотворби, туку: Спомен, Писмо, Претсмртно, Историја, Завод. Ова е важен момент зашто ни покажува дека училиштето и наставните содржини не се јавуваат извор на македонска самосвест кај децата, туку спротивно – насадуваат бугарска самосвест и патриотизам, дури и во овој период на релативно признавање на постоење на македонското малцинство. Тоа ѝ дава уште поголема веродостојност на декларираната македонска самосвест кај децата и покажува дека извор на истата се јавува семејството. Поголемиот процент на македонска самоопределба кај децата може да се објасни или со одреден страв кај родителите или со одредена тенденциозност кај

² Со одлука од 4 октомври 1956 г. на ЦК на БКП е решено дека оние што биле пишани Македонци во 1946 г. сега треба да се декларираат „така како што сакаат“. Со овој попис требало на сите кои наводно „насила“ биле пишани Македонци „да им обезбедиме целосна можност за да се исправи нанесената неправда“. Окружниот комитет за Благоевградски округ на 3 ноември 1956 г. издал директиви за пописот според кои: „Секој да ја определи својата националност на слободен начин. Без никакво насилство“. Истото ќе биде директно впишано и во упатствата до попишувачите. (Маринов, 2014, стр. 59, 60, 152). Види и Стојков, 2021, стр. 52; Стојков, 2021, стр. 216; Стојков, 2016 б, стр. 72 73, 74.

попишувачите. Карактерна особина на отпорот и на репресиите кај македонското малцинство во Бугарија во времето на комунизмот е имено тоа што основни учесници и жртви се деца и многу млади луѓе, додека повозрасните внимателно избегнувале да се конфронтираат со власта (Stoykov, 2020). Затоа ова самоопределба на децата би можела да служи како индикатор за вистинските интимни настроенија внатре во семејствата.

Друг многу интересен момент е дека без разлика што Дневникот не предвидувал посочување етничка или национална припадност, сепак графата насловена како „Име, Презиме, телефон и адреса на старателот во градот“, какви очигледно во случајот со децата од селата немало била пренаменета за посочување на национална припадност. Дали тоа било направено на иницијатива на учителот или по некоја официјална директива засега останува нејасно.

Во прашање се вкупно 28 деца, 16 девојчиња и 12 момчиња, родени меѓу 1939 – 1941 г., но основно во 1941 г. кои во времето на пишување на дневникот биле меѓу 13 – 15 годишни. Тоа се главно месни деца, родум од селата: Брежани – 6 деца, Сенокос - 6, Мечкул - 3, од маалата: Горна - 3, Ракитна – 2, Качева - 1, Мечкарци - 1, Полето (денес село Полето) – 1, но има и од Благоевград -1, и од селата Оштава – 1, Ливуново (Санданско) – 1, и Грамада (Благоевградско) – 1 и 1 без посочено место на раѓање.

Од овие деца се самоопределиле како Македонци – 24, т.е. 85.7 %, од нив 12 момчиња и 12 девојчиња. Имаме 3 Бугарки (10.7 %) и едно девојче без посочена национална припадност (3.6 %). Бугарките се соодветно две од селото Брежани и една од Благоевград (единствената граѓанка во класот). Неопределеното девојче е од селото Оштава.

Кај нивните родителите се посочени како занимања: работник, земјоделец и „служач“. Според своето занимање тоа се основно работници – 9, “служачи”- 4, земјоделци – 4, 1 непознат. Категорија „служач“ обично значи човек во војска, но е можно во овој период да имала и значење на службеник во администрација. Таквите „служачи“ живеат во оној момент во Брежани (2), Гара Пирин (ден. гр. Кресна) и Сенокос, но нивните адреси се разликуваат од местата на раѓање на нивните деца, со еден исклучок за селото Сенокос. Од нив на служба во Брежани се луѓето од Благоевград и село Грамада, а еден од село Оштава служи во Гара Пирин. Ако се во прашање луѓе во војска, јасно е дека тие не се регрути, зашто имаат деца на по 14 години, туку би требало да се на постојана воена служба, т.е. офицери, старешини и сл. Според националноста на децата се распределени како што следи. Кај Македонците имаме 8 работници, 4 земјоделци и 3 на служба, кај Бугарките се соодветно 2 работници и 1 на служба, кај неопределеното девојче – 1 на служба. (Не на сите родители е посочено занимање).

Важно е што имаме не само Македонци, туку и Бугари, што покажува дека е во прашање слободна самоопределба. Високиот процент на Македонци соодветствува со познатото за селата во регионот каде наскоро ќе има силен отпорот против политиката на негирање на Македонците и соодветно голем број на репресиите извршени од власта против населението (Стойков, 2014, 100, 148, 178, 179, 186, 190, 191, 194, 327, 408, 428, 429, 431 – 433; Stoykov, 2020, стр. 205-255). Некои од овие деца, кои во 1963 г. би биле 22 годишни можеби самите се нашле меѓу репресираните.

Овде давам симплифицирана верзија на таблицата во дневникот за учениците насловена „Општа информација за учениците“. Испуштени се графа 4 и 5 во кои се наведени податоци на кој датум се има запишано во класот и во кој клас бил претходната година. Истите во целина можат да се видат на сликите што ги приложувам. Објавувањето на повеќе такви документи ќе помогне да се расветлат некои од дилемите што овој документ ги отвара како и да се фрли повеќе светло врз процесите што течеле во Пиринска Македонија во 1950-тите години.

Општи информации за учениците

№	Име, татково, на презиме ученикот (ученичката)	Датум на раѓање	(Адреса на родителот) ³	Занимање	Место на раѓање на ученикот ⁴	(народност) ⁵
1	Анка Иванова Арсова	19.09. 1941 г.	с. Брежани	на служба	Благоевград	Бугарка
2	Александар Иванов Костадинов	23.01. 1941 г.	м. Горна	земјоделец	м. Горна	Македонец
3	Андонка Николова Лазарова	15.03. 1941 г.	с. Сенокос		с. Сенокос	Македонка
4	Ангел Стефанов Прелев	05.06. 1941 г.	м. Мечкарци		м. Мечкарци	Македонец
5	Борис Спасов Костов	17.19. 1941 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Македонец
6	Благој Стојанов Иванов	28.12. 1941 г.	с. Сенокос	на служба	с. Сенокос	Македонец
7	Верка Величкова Костадинова	25.09. 1940 г.	м. Качева	работник	м. Качева	Македонка
8	Василка Методијева Ангелова	01.09. 1941 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Македонка
9	Велика Иванова Николова	17.07. 1941 г.	с. Сенокос		с. Сенокос	Македонка
10	Георги Стојков Томалов	1941 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Македонец
11	Димитар Стефанов Думов	13.06.1939 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Македонец
12	Елка Костадинова Стоименова	13.03. 1940 г.	г. Гара Пирин	на служба	с. Општава	
13	Зорка Андонова Лазарова	01.01. 1941 г.	с. Мечкул		с. Мечкул	Македонка
14	Јордан Димитров Томаков	03.05 1940 г.	с. Мечкул	земјоделец	с. Мечкул	Македонец
15	Љубен Александров Ковачев	01.09 1941 г.	с. Сенокос	земјоделец	с. Сенокос	Македонец
16	Маргарита Јорданова Николова	26.06. 1941 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Македонка
17	Митра Георгиева Божилова	08.08. 1941 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Македонка
18	Милка Иванова Крстева	11.02. 1941 г.	с. Брежани	работник	с. Ливуново	Македонка
19	Милка Димитрова Спасова	16.08. 1941 г.	с. Сенокос		с. Сенокос	Македонка
20	Николај Евтиљанов	12.11. 1941 г.	с. Брежани	на служба	с. Грамада	Македонец

³ Во оригиналот стои натпис: Име, презиме, адреса и телефон на родителот, но во таблицата е запишано само името на населеното место.

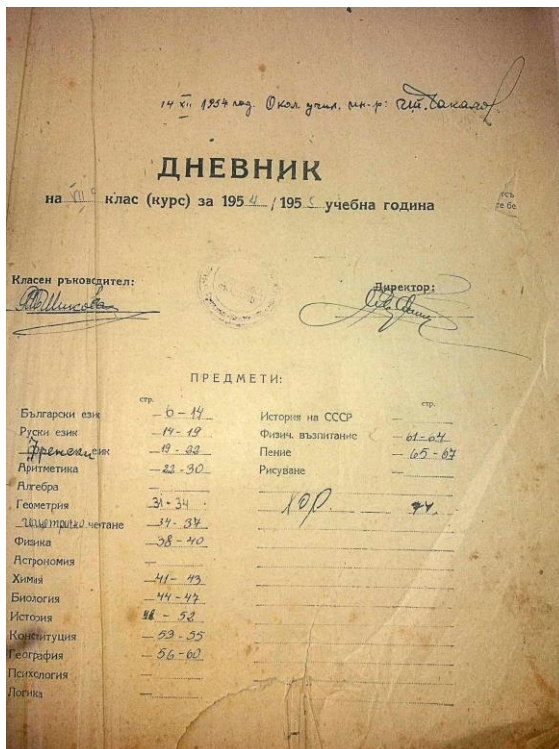
⁴ Оригинално ова графа е за адресата на ученикот во градот, но во ракопис врз овој натпис е напишано: место на раѓање.

⁵ Во оригиналот овде требало да стои име и адреса на старателот.

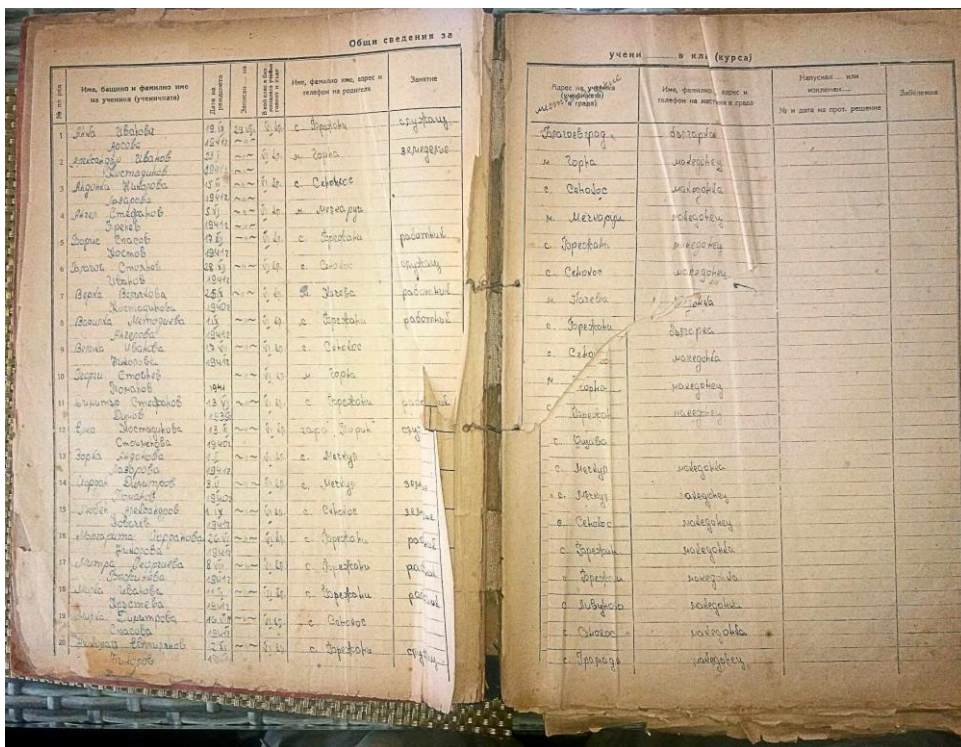
	Николов					
21	Николај Величков Илчев	29.09. 1940 г.	м. Ракитна		м. Ракитна	Македонец
22	Пенка Божикова Кипрова	29.05. 1940 г.	м. Ракитна		м. Ракитна	Македонка
23	Росица Благова Божикова	05.09 1941 г.	м. Горна	работник	м. Горна	Македонка
24	Росица Николова Златкова	03.07 1941 г.	с. Брежани	работник	с. Брежани	Бугарка
25	Радка Атанасова Тодорова	03.10. 1941 г.	с. Сенокос	на служба	с. Сенокос	Македонка
26	Стефка Ангелова Иванова	14.10.1941 г.	с. Мечкул	земјоделец	с. Мечкул	Македонка
27	Спас Благов Христов	03.03. 1941 г.	м. Полето	работник	м. Полето	Македонец
28	Симон Христов Стоилов	14.02.1941 г.	с. Мечкул			Македонец

Слика бр. 1 – Корицата на дневникот

Слика бр. 2 – Насловна страна на дневникот

Слика бр. 3 – Список ученици, со потекло и националност

Общи сведения за					ученици в класа (курса)				
№ на списък	Име, бащино и фамилно име на ученика (учениците)	Дата на раждане	Место на раждане	Име, бащино име, адрес и телефон на настоящия в град	Занимание	Адрес на ученика (учениците) в град	Име, бащино име, адрес и телефон на настоящия в град	Изучаване или мажоритет	Забелешки
21	Милора Велков	28 IX 1930	м. Велитка	м. Велитка		м. Велитка	македонски		
22	Билка Василева	22 X 1930	м. Велитка	м. Велитка		м. Велитка	македонски		
23	Даница Василева	5 IX 1931	м. Велитка	м. Велитка	работнич	м. Велитка	македонски		
24	Даница Милкова	2 X 1931	с. Врешани	с. Врешани	работнич	с. Врешани	болгарски		
25	Билка Василева	2 X 1931	с. Велитка	с. Велитка	артистич	с. Велитка	македонски		
26	Отевела Василева	18 IX 1931	с. Мезур	с. Мезур	възрастни	с. Мезур	македонски		
27	Силе Попов	1 X 1931	с. Полево	с. Полево	работнич	с. Полево	македонски		
28	Силе Христов	1 X 1931	с. Мезур	с. Мезур			македонски		
29	Силе Стойков	1 X 1931	с. Мезур	с. Мезур			македонски		
30									
31									
32									
33									
34									
35									
36									
37									
38									
39									
40									

Слика бр. 4 – Список ученици со потекло и националност – 2 дел.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Груев М. (2011). *Насилие, политика и памет, Комунистическият режим в Пиринска Македонија – рефлексии на съвременника и изследователя*, София
- Документи (1981). *Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава*, т. II, Скопје
- Јотевски В. (1996). *Националната афирмација на Македонците во Пиринскиот дел на Македонија 1944 – 1948*, Институт за национална историја, Скопје
- Јотевски В. (2004). *Македонците во пиринскиот дел на Македонија (1948 – 1989)*, Институт за национална историја, Скопје
- Кънев К. (1998). *Законодателство и политика към етническите и религиозните малцинства в България*, во А. Кръстева (ред), *Общности и идентичности в България*, Петекстон, София
- Македонският въпрос (2004). *Македонският въпрос в българо-югославските отношения (1944 – 1952 г.)*, Универзитетско Издателство "Св. Климент Охридски", София
- Македонският въпрос (2009). *Македонският въпрос в българо-югославските отношения (1952 - 1967 г.)*, Държавна агенция "Архиви", София, 2009
- Маринов Ч. (2014). *Македонското прашање од 1944 г. до денес, Комунизмот и национализмот на Балканот*, Скопје
- Стојков С. (2016 а). *Изучувањето на македонската национална историја во бугарските училишта*. Во С. Миурасчиева (уред.), *Современото образование - состојби, предизвици и перспективи во воспитанието и образованието во Република Македонија*, зборник на трудови, НУ-УБ „Гоце Делчев“, Штип
- Стојков С. (2016 б). *Македонското малцинство во Бугарија од признавање кон негирање 1948 – 1989. Годишен зборник на ФОН*, 6 (1) 2016
- Стојков С. (2021). *Историјата како оружје: митот за „насилната македонизација“ во бугарската политика и наука. Балканската историографија и современите предизвици*, ИНИ, Скопје
- Стојков С. (2014) *Табу, време на страх и страдање, Преследването на македонците в*

България по време на комунизма (1944 – 1989 г.), Благоевград

- Stoykov S. (2020). Persecution of “Non-Existent”: Repression of Macedonians in Bulgaria during the Communist Period (1944 – 1989). In: Victor A Friedman, *Macedonia & its Questions. Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe* (34). Peter Lang, Berlin
- Stoykov S. (2021). The continuation of communist-era totalitarian policies in the European Union: the case of Bulgaria, the Macedonian minority and Macedonia’s EU integration. *Security Dialogues*, 12 (1)

ВЕСНИЦИТЕ КАКО СРЕДСТВО ЗА АСИМИЛИРАЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА ЗА ВРЕМЕ НА КРАЛСТВОТО СХС

Оливер Цацков

Факултет за образовни науки, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип

oliver.cackov@ugd.edu.mk

Апстракт: Културата во Вардарска Македонија, како и образованието, била на многу ниско ниво. Во зафрлените делови на Вардарска Македонија комуникацијата со надворешниот свет беше уште поскупо, всушност, може да се каже дека речиси и да не постоела. Кралството Србија како форма за реализирање на своите пропагандистички цели во негирањето на македонското постоење го користела и печатот. Тој, иако во однос на другите краишта на Кралството значително во помал обем колку и да ја постигнул својата цел, овозможил во Македонија да се појави процес на развиен културно-книжевен живот, кој во развојот на македонската литература е од непроценлива важност. Најчесто со од политички карактер. Владеачката структура многу бргу ја увидела целисходноста на печатот како средство за асимилација. Трудот ги анализира најзначајните помеѓу нив.

Клучни зборови: печат, асимилација, афирмација, литература, култура.

NEWSPAPERS AS A MEANS OF ASSIMILATION IN MACEDONIA DURING THE KINGDOM OF SHS

Oliver Cackov

Faculty of Educational Sciences, Goce Delcev University, Stip, Macedonia

oliver.cackov@ugd.edu.mk

Abstract: Culture in Vardar Macedonia, as well as education, was at a very low level. In the remote parts of Vardar Macedonia, communication with the outside world was even more modest, in fact, it could be said that it almost did not exist. The Kingdom of Serbia also used the press as a form of realizing its propaganda goals in denying the Macedonian existence. although in relation to the other parts of the Kingdom, on a significantly smaller scale, however much he achieved his goal, enabled a process of developed cultural-literary life to appear in Macedonia, which is of inestimable importance in the development of Macedonian literature. Mostly with a political character. The ruling structure very quickly saw the expediency of the press as a means of assimilation. The paper analyzes the most significant of them.

Key words : press, assimilation, affirmation, literature, culture

Со Версајскиот договор од 28.6.1919 година била верифицирана поделбата на Македонија од 1913 година. Настапиле најтешките денови од националната историја на македонскиот народ. Првата светска војна, која завршила со Версајскиот диктат од империјалистичките сили, доведе до прекројување на каратата на Европа и до нова вештачка поделба на Македонија помеѓу трите балкански држави (СХС) односно Југославија⁶¹, Грција и Бугарија⁷². Примарна задача на владите од трите буржуаски земји била да се мистифицира и фалсификува македонското историско минато со цел да се покаже српското, грчкото или бугарското потекло на македонскиот народ.

Непризнавањето на македонскиот национален индивидуалитет и напорите да се

⁶ Вардарската бановина — административно територијална единица (**бановина**) во рамките на **Кралството Југославија** од 1929 до 1941 год. Се наоѓала на најјужниот дел на земјата, во чии рамки спаѓала целата територија на денешна **Република Македонија**, јужните делови од **Централна Србија** и југоисточно **Косово**. Именувана е по **реката Вардар** со административен центар во **градот Скопје**.

⁷ Историја на македонскиот народ (1969) НИП Нова Македонија, Скопје, 7.

прикаже Македонија како стара татковина и лулка на српството, биле во основата на сите настојувања на големо српскиот хегемонистички режим во докажувањето на српското потекло на македонците. “Економската и политичка положба на македонскиот народ и другите народности во ново формираната Југословенска држава незапирливо се влошуваше. Наместо долго очекуваната национална слобода и рамноправност, македонскиот народ од монархистичкиот режим беше прогласен за непостоечки, на македонскиот народ му се одрекнуваше национална индивидуалност и култура, а македонското име и јазик беа прогонувани. Во училиштата и администрацијата во Македонија се наметна српскиот јазик додека во повисоките органи на власта не беа допуштани Македонци.”⁸³

Стремежите на македонскиот народ за своја слободна единствено ги изразуваше ВМРО (Обединета) која прими изразит македонски карактер. Во една декларација на Обласниот комитет на ВМРО (Обединета) во врска со барањата на Македонците од Егејска Македонија изнесеи во Ризоспатис за свои училишта и јазик 1935 година се зборува: „ како што Македонците под грчка власт не се ниту Славофони, ниту „ чисти Грци“, како што Македонците под српска власт не се “прави“ Срби, така и македонците под бугарска власт не се Бугари ниту пак сакаат да останат такви.“ Многу членови на оваа организација особено по нејзиното расформирање самопрегорно работела на национално-културната афирмација на македонскиот народ. Оваа активност се одвивала преку најразлични форми: сојуз, литературни и културно-просветни кружоци, театарски дружини и печатот. Особено видлива била работата на македонскиот Народен Студентски сојуз. Во 1935 година започнало да излегува списанието на Ангел Динев “ Македонски вести“ кое одиграло значајна улога во афирмацијата на македонското национално дело и македонска култура. Во ова списание ја започнале својата појава и многу македонски писатели од овој дел меѓу кои: Ангел Жиров, Никола Симеонов, Кирил Манасиев и др. Со својот прогресивен карактер се истакнувал и весникот на покојниот Митко Зафировски „Македонска земја“ од судбински значење за развитокот на македонската култура во Бугарија била појавата на македонските писатели и нивните литературни дела со изразито патриотски теми и пишувани на македонски јазик.

Својот целосен облик оваа афирмативна дејност на македонската литература и култура ја добила во илегалната работа на македонскиот литературен кружок во Софија во 1938 година, чии членови биле Антон Панов, Никола Вапцаров, Ѓорѓи Абаџиев и други. Многу книжевни и

Кралството Србија како форма за реализирање на своите пропагандистички цели во негирањето на македонското постоење го користела и печатот. Тој, иако во однос на другите краишта на Кралството значително во помал обем колку и да ја постигнул својата цел, овозможил во Македонија да се појави процес на развиен културно-книжевен живот, кој во развојот на македонската литература е од непроценлива важност. Вистината дека Маледонија била заостаната културно-просветна средина е несоборлива. Фактите покажуваат слика која е поразителна. Училишните и просветните услови биле сведени на минимум, а процентот на непосредност огромен. Тој број бил поголем единствено во Босна и Херцеговина. Оваа состојба била условена од повеќе причини: традицијата, социјални, османлиското наследство, но главно е детерминирана од општата ситуација во која се најде македонскиот народ кој влезе со сотав на Кралството СХС. Разгледувајќи го културно и просветното наследство на македонскиот народ оставено од Османлиите, весникот Наша реч пишува “ Турција Османлиска харемска и реакционерна, не се грижеше за просветата ниту во сопствената земја, а камо ли во освоените области“. Доколку нешто се направело за просветата на овој крај од страна на турците тоа никогаш не се работело од вистинска човечка побуда, туку секогаш со некоја освојувачка сметка. Турската просвета најчесто имала должност да го спречи влијанието на другите словенски народи, кои воделе тешка и нужна борба, а самите просвети словенски влијаниеа биле пропагандни не во просветна, туку во совојувачка смисла и како такви во овој крај оставиле мошне лошо сеќавање за да може да се започне голематанародна просветна работа.”⁹⁴

⁸ Исто, 9.

⁹ Дејан Алексич, Наша реч 1939-1941, Од историјата на напредниот печат во Македонија, Култура,

За жал новата буржуаска држава не само што не ја измени таа состојба туку и ја влоши. Според податоците од Наша реч¹⁰ статистиката од 1921/22 година покажувала дека процентот на неписмените во Македонија изнесувал 81,1 % . Овој процен една година подоцна бил уште по загрижувачки. Од 1.584.081 жители колку што тогаш имала житли Македонија бројот на неписмени изнесувал 1.030.995 или 70 % .Во Македонија бројот на писменото население изнесувал само 553.116. Бројот 9-10 од Наша реч од 5 јануари од 1940 година донесува и табеларен преглед на просечната писменост по околиците на Македонија. Овие податоци јасно зборуваат дека ретко имало околица во која бројот на писмените го надминува на бројот на неписменото население. Бројките се логична последица, ако се знае колку во оваа време имало вкупно училишта: основни и виши народни училишта 1145, граѓански 15, средни 16, учителски 1, трговски и академии 2 и земјоделски 3. Оценувано од тој аспект значењето на македонската драмска литература помеѓу двете војни добива во своите димензии. Податоците покажуваат дека во 1931- 1932 година во Македонија на едно средно училиште доаѓале преку 100.000 жители ако на ова се додаде неверојатно мал број на учители тогаш се добива реална слика за просветните и училишни услови во Македонија меѓу двете светски војни.

Книжевниот живот во Македонија, за разлика од културниот добива подруг тек, има поинтензивна живеачка и е во најтесен контакт со литературата на другите југословенски народи. Покрај тоа во спосанијата што излегувале во Македонија, било од општествено-политички или културно-книжевен карактер иако во однос на другите југословенски народи во скроман обем, соработници или нивни уредници биле и познати писатели и познати политички работници. Во периодот од 1920-41 во Македонија излегувале следните весници и списанија: „Стара Србија“ кој започнал да излегува веднаш по Првата светска војна 1919 година иако требало да биде независен весник, кој ќе ја информира јавноста од областа на општествено економските, политички и културните прилики во Македонија, во својата суштина весникот бил со националистички и анти комунистички карактер.

„Социјалистичка зора“ - излегувала во текот на 1920 година како орган на Социјалистичката работничка партија на Југославија (комунисти).

„Работничка зора“ исто така напреден партиски весник но со многу краток век излегувал во текот на 1921 година.

„Демократ“ - излегувал во 1921 година како орган на Демократската партија.

„Стара Србија“ и овој весник излегувал во 1921 година како орган на Радикалната партија.

„Вардар“ бил како што стои во неговиот поднаслов „независен стопански културен лист. Прв негов уредник бил белградскиот новинар Милан Стојмировиќ-Јовановиќ. Излегувал во текот на 1921 година и 1926 година, а потоа го продолжил своето траење од 1.05.1932 година, прво како неделен лист, потоа излегувал двапати неделно и на крајот како дневен лист се до 1936 година. Надвор од неговиот поднаслов дека е „независен“ весникот бил типично режимски весник во служба на владеечката буржуазија. Впрочем, и покрај тоа, овој лист ги следел и одбележувал сите културно-просветни и книжевни манифестации и литературни настани во Македонија. Меѓу неговите соработници имало и познати научни работници и професори на Скопскиот филозофски факултет.

„Искра“ - бил орган на Покраинскиот комитет, на КПЈ за Македонија. Излегувал на двапати: 1933 и 1941 година. „Искра“ излегувала на македонски јазик, а сите подготовки ги вршел познатиот револуционер и поет Кочо Рацин.

„Глас југа“ - бил информативен дневен весник излегувал од 15.10 1940 година. Негов директор бил познатиот писател Ангелко Крстиќ, а уредник Тодор Маневиќ. Овој лист ги подржувал сите владини ставови во политичкиот живот, со нескриени симпатии кон германско-фашистички акции. Во него најчесто се среќаваат раскази од Ангелко Крстиќ и Бранислав Лазиќ. Нашето внимание посебно се задржува на написот во продолженја од А.С Јовановиќ-Бане: „Маргиналие у раду у Скопског Народног позоришта“, во кој прави обид да

Скопје, 1960.210.

¹⁰ Истото

ги открие причините за театарската криза и лошата состојба на овој театар.

Покрај овие весници излегувале уште некои главно со стопански карактер: „Јужни привредник“, „Народна слога“, „Зељорадник“ и други.

Локални весници најмогу излегувале во Битола. Од 1920 година до 1941 година во овој град се печателе следниве листови: „Јужна звезда“, „Јужна стража“, „Кајмакчелан“ и други. Во Куманово излегувале: „Наша узданица“, и „Будучност“. Од другите градови во Македонија весници излегувале уште во Штип и Тетово.

„Јужна Србија“ - листот излегувал двапати месечно и за цело време на своето постоење од 22.06.1938 година до 29.04.1940 година задржал одредено ниво, бидејќи во него соработувале и истакнати професори од Скопскиот филозофски факултет, Белградскиот Универзитет.

Од весниците за деца, познати биле : „Врдало“, „Каравиље“, „Вардарче“, „Завичај“ и во Битола излегувал весникот „Трезвена деца“.

За развојот на книжевната мисла во Македонија особено придонеле списанијата, затоа што во нив соработувале многу познати научни работници и писатели и тоа не само од македонската и скопската средина. Најафирмирани списанија во периодот помеѓу двете светски војни во Македонија биле: „Јужни преглед“ и „Луч“. „Јужни преглед“ започнал да излегува од 1927 година и траел се до 1939 година. Тој бил орган на владеечките кругови и во својата културно-просветна мисија настојувал да ги ориентира своите читатели во духот на големо српството. Во поднасловот на списанието стои дека е „часопис за наука и книжевност“. Покрај објавувањето на одделни песни, раскази и драми, списанието ги содржи и редовните рубрики: Позоришна хроника, Оцене и прикази и часописи. Преку нив ги следи и регистрира сите книжевни моменти, и тоа не само во Македонија туку воопшто го одбележува развојот на југословенската литературна мисла и книжевната пулсација. Најчесто на страниците на „Јужни преглед“ се среќавале имињата на познатите научни работници и писатели: Петар Митропан, Бошко Нозаковиќ, д-р Неделковиќ и други. Свои книжевни творби во списанието објавувале и : Јован Поповиќ, Новак Симиќ, Десанка Максимовиќ и други.

Списанието „Луч“ започнало да излегува 1937 година и веднаш ја освоило читачката публика, бидејќи карактерот на неговата структура бил прилично широк, односно како стои во него „списани за културни, економски и социјани прашања“. За популарноста на овие списанија придонел и еден друг момент; во него соработувале луѓе интелектуалци и писатели најмногу од овдешната македонска средина. Во „Луч“ соработувале Душан Неделкович, Воислав Илиќ, Харалампие Поленакович и др.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Алексиќ Дејан. Политика (1933) од 23 мај до 07 јули.
- Историја на македонскиот народ (1969) НИП Нова Македонија, Скопје.
- Јовановиќ Владан (2011) Вардарска бановина 1929 – 1941, Институт за новију историју Србије, Београд, стр.198.
- Petranović, Branko (1988) Istorija Jugoslavije 1918-1988, I, Nolit, Beograd. стр. 34
- Радничка зора (1921) Броград.

ги открие причините за театарската криза и лошата состојба на овој театар.

Покрај овие весници излегувале уште некои главно со стопански карактер: „Јужни привредник“, „Народна слога“, „Зељорадник“ и други.

Локални весници најмогу излегувале во Битола. Од 1920 година до 1941 година во овој град се печателе следниве листови: „Јужна звезда“, „Јужна стража“, „Кајмакчелан“ и други. Во Куманово излегувале: „Наша узданица“, и „Будучност“. Од другите градови во Македонија весници излегувале уште во Штип и Тетово.

„Јужна Србија“ - листот излегувал двапати месечно и за цело време на своето постоење од 22.06.1938 година до 29.04.1940 година задржал одредено ниво, бидејќи во него соработувале и истакнати професори од Скопскиот филозофски факултет, Белградскиот Универзитет.

Од весниците за деца, познати биле : „Врдало“, „Каравиље“, „Вардарче“, „Завичај“ и во Битола излегувал весникот „Трезвена деца“.

За развојот на книжевната мисла во Македонија особено придонеле списанијата, затоа што во нив соработувале многу познати научни работници и писатели и тоа не само од македонската и скопската средина. Најафирмирани списанија во периодот помеѓу двете светски војни во Македонија биле: „Јужни преглед“ и „Луч“. „Јужни преглед“ започнал да излегува од 1927 година и траел се до 1939 година. Тој бил орган на владеечките кругови и во својата културно-просветна мисија настојувал да ги ориентира своите читатели во духот на големо српството. Во поднасловот на списанието стои дека е „часопис за наука и книжевност“. Покрај објавувањето на одделни песни, раскази и драми, списанието ги содржи и редовните рубрики: Позоришна хроника, Оцене и прикази и часописи. Преку нив ги следи и регистрира сите книжевни моменти, и тоа не само во Македонија туку воопшто го одбележува развојот на југословенската литературна мисла и книжевната пулсација. Најчесто на страниците на „Јужни преглед“ се среќавале имињата на познатите научни работници и писатели: Петар Митропан, Бошко Нозаковиќ, д-р Неделковиќ и други. Свои книжевни творби во списанието објавувале и : Јован Поповиќ, Новак Симиќ, Десанка Максимовиќ и други.

Списанието „Луч“ започнало да излегува 1937 година и веднаш ја освоило читачката публика, бидејќи карактерот на неговата структура бил прилично широк, односно како стои во него „списани за културни, економски и социјани прашања“. За популарноста на овие списанија придонел и еден друг момент; во него соработувале луѓе интелектуалци и писатели најмногу од овдешната македонска средина. Во „Луч“ соработувале Душан Неделкович, Воислав Илиќ, Харалампие Поленакович и др.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Алексиќ Дејан. Политика (1933) од 23 мај до 07 јули.
- Историја на македонскиот народ (1969) НИП Нова Македонија, Скопје.
- Јовановиќ Владан (2011) Вардарска бановина 1929 – 1941, Институт за новију историју Србије, Београд, стр.198.
- Petranović, Branko (1988) Istorija Jugoslavije 1918-1988, I, Nolit, Beograd. стр. 34
- Радничка зора (1921) Броград.